

Adrian JUSUPOVIĆ

BOJAR CZY KSIĄŻĘ? “UZURPACJE” WOŁODYSŁAWA KORMILICZICZA W NARRACJI KRONIKI HALICKO-WOŁYŃSKIEJ

Wołodysław Kormiliczicz w historiografii problemu postrzegany był różnie. Jedni traktowali go jako członka elity halickiej inni zaś jako księcia, który od 1213 do 1214 r. niepodzielnie rządził w Haliczu. Jego prawo do książęcych rządów starano się tłumaczyć przez jego przydomek Kormiliczicz, który pochodzi od słowa kormilec – piastun i oznaczał syna piastuna. W ojcu Wołodysława dopatrywano się wychowawcę księcia Włodzimierza, syna księcia halickiego Jarosława Ośmiomysła. Książę przebywając na dworze swego pedagoga posiadał w swoim najbliższym otoczeniu synów swego tutora, którzy stawali się dla niego mlecznym rodzeństwem. Owe bliskie związki z rodziną piastuna owocowały w późniejszym czasie, gdy Włodzimierz objął samodzielne rządy a Wołodysław miał stać się jego zaufanym doradcą. Z chwilą zaś gdy zabrakło wśród żywych męskich potomków Ośmiomysła fakt mlecznego pokrewieństwa Kormiliczicza z Włodzimierzem miał być wystarczającym powodem do objęcia przez Wołodysława rządów książęcych w Haliczu. Również w nim dopatrywano się owego Wołodysława, który namówił Romana Mscisławowicza na wyprawę na Małopolskę w 1205 r., która zakończyła się śmiercią księcia halickiego pod Zawichostem.

Hipotez dotyczących Wołodysława było wiele. Celem niniejszej pracy jest odpowiedź na pytanie, jakie było jego faktyczne miejsce w społeczeństwie halickim oraz czy w latach 1213–1214 był księciem czy też urzędnikiem na służbie króla węgierskiego Andrzeja II.

Po raz pierwszy pojawia się na kartach Latopisu Hipackiego pod rokiem 6710 (według datacji latopisu, faktycznie w 1206 r.¹). Czytamy wówczas, że “малу же времени минувшю и **приведоша кормиличича** (pogrubienie – A. J.) иже бе загналь великыи кнзъ Романъ невергы ради . славяху бо Игоревича² . послушав же ихъ Галичкыи бояре . и послаша по нихъ и посадиша и в Галиче

¹ Пор. Грушевський М. Хронологія подій галицько-волинської літописи // Записки Наукового товариства імени Шевченка. – Львів, 1901. – Т. 41. – С. 7–8.

² Omelan Pricak uważał fragment “славяху бо Игоревича”, który tłumaczył jako “sławienie Iгореwiczów”, za koronny dowód na to, że Wołodysław Kormiliczicz był autorem “Słowa o pułku Iгореwie”:

Прицак О. Коли і ким написано “Слово о полку Ігореvім”. – Київ, 2008. – С. 152–153. Ołeksij Tołoczko w swojej recenzji zdecydowanie odrzucił hipotezę O. Pricaka: Толочко О. П. (rec.) О. Прицак. Коли і ким написано “Слово о полку Ігореvім”. – Київ, 2008. – 359 s. // Ruthenica. – Київ, 2008. – Т. 7. – С. 252–254. Пор.: Jusupović A. (not. rec.) Omeljan Pricak, Koly i kym bylo

Володимера . а Романа во Звенигороде³". W przeciwieństwie do innych fragmentów, ten przekaz celowo przytaczam w oryginale. Słowo "кормиличича" podane jest w tym fragmencie w dualizmie w bierniku (deklinacja I) i oznacza "dwóch piastunowiców", "dwóch opiekunowiców" – synów osoby opiekującego się księciem⁴. Fakt, że jedną z wymienionych osób jest Wołodysław wskazuje na jego dominującą rolę w rodzinie, co także potwierdza fragment Kroniki halicko-wołyńskiej, w którym czytamy: "**Wołodysław Kormilicicz**⁵ (pogrubicie – A. J.), Sudysław i Filip uciekli do Węgier"⁶. Drugiego piastunowica źródło nie podaje. Anna Litwina oraz Fiodor Uspieński⁷ analizując przekazy dotyczące Wołodysława, Jawołoda i Jaropełka doszli do wniosku, że byli to bracia. Fakt zaś, że Jaropełk nosi imię typowe dla dynastii książęcej uznali, za podstawę do wysunięcia hipotezy, że Kormilicicze mogli być spokrewnieni z dynastią książęcą. Jakkolwiek hipoteza o pokrewieństwie Jawołoda, Jaropełka i Wołodysława jest niezwykle prawdopodobna biorąc pod uwagę ich ścisłą współpracę, należy zaznaczyć, że przekaz na podstawie którego teza została wysunięta brzmi następująco "Володиславу же ведену бывшую во Угры, Яволоду и Ярополку брату его бжавшую в Пересопьницю ко Мьстиславу"/ "Kiedy Wołodysława prowadzono do Węgier, Jawołod i brat jego Jaropełk uciekli do Peresopnicy do Mścislawa"⁸. Użyte w nim słowo "брату" wskazuje na pierwszy stopień pokrewieństwa tylko i wyłącznie między Jawołodem a Jaropełkiem.

Powróćmy tymczasem do przekazu znajdującego się pod rokiem 6710. Nastręcza on wiele problemów przy interpretacji, gdyż zawiera wiele niedopowiedzeń. Uzupełniając jego luki narracyjne otrzymamy następujące tłumaczenie: "W krótkim czasie przybyło dwóch piastunowiców (Wołodysław i ?), którego wygnał wielki książę Roman, (ponieważ) im nie ufał, gdyż wspierali (Włodzimierza i Romana) Igorewiczów. Posłuchali ich (obu piastunowiców – A. J.), halicy bojarzy i posłali po nich (Włodzimierza i Romana Igorewiczów – A. J.) i posadzili: w Haliczu Włodzimierza, a Romana – w Dźwinogradzie". Do tych wydarzeń nawiążę w dalszej części. Tymczasem warto bliżej przyjrzeć się owemu przydomkowi "кормиличичь"/ "piastunowic". Mimo, że w tekście *expressis verbis* tym przydomkiem został nazwany Wołodysław, odnosi się on także do innych członków rodziny opisywanego bojara jak można wnioskować

napysano "Slovo o Polku Igorevim", "Oberegii". – Kyiv, 2008 // *Studia Źródłoznawcze*. – Warszawa, 2009. – T. 47. – S. 294–295.

³ Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей (далее – ПСРЛ). – Москва, 1908. – Т. 2. – Стб. 718.

⁴ Пор.: Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.). – Москва, 1991. – Т. 4. – С. 366; Гарданов В. К. "Кормильство" в древней Руси. К вопросу о пережитках родового строя в феодальной Руси IX–XIII вв. // Советская этнография. – 1959. – № 6. – С. 46–47 (autor uważał, że słowo "кормиличичь" oznacza synów kormilca); Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь. Очерки

социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община. – Санкт-Петербург, 2001. – С. 374–375.

⁵ Пор.: Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь. – С. 418. Autor uważa, że Wołodysław stał na czele rodziny Kormiliciczów.

⁶ "Володислав же кормиличичь бежа во Угры и Судиславъ и Филипъ": Ипатьевская летопись. – Стб. 724.

⁷ Литвинова А. Ф., Успенский Ф. Б. Выбор имени у русских князей в X–XVI вв. Династическая история сквозь призму антропонимики. – Москва, 2006. – С. 69.

⁸ Ипатьевская летопись. – Стб. 728.

z omówionego dualizmu. Prawdopodobnie określenie to zostało nadane, w związku z pełnieniem funkcji piastuna, przez któregoś z przodków Wołodysława. Piastun miał przygotować władcę do sprawowania władzy. Swojego "кормилчи́ча" posiadał także Daniel Romanowicz⁹. Była to osoba doświadczona, dopuszczana także do narad i jej głos był brany pod uwagę, przy podejmowaniu decyzji¹⁰. W literaturze przedmiotu panuje opinia, że Wołodysław był synem opiekuna księcia Włodzimierza Jarosławowicza – Konstantina Sirosławicza¹¹.

Ród Piastunów, w chwili pojawienia się na kartach Kroniki halicko-wołyńskiej posiada ugruntowaną pozycję polityczną. Roman Mściśławowicz traktował ich jako rodzinę niepewną politycznie, dlatego też zdecydował się na wypędzenie ich z Halicza¹². Wnioskując z narracji, wygnańcy przeszli na służbę do synów księcia Igora Światosławowicza¹³. Zapewne po tym jak zmarł Roman Mściśławowicz powrócili do Halicza i agitowali na rzecz Iгореwiczów, a w konsekwencji zmusili Daniela i Wasylka Romanowiczów oraz ich matkę do opuszczenia miasta w 1206 r.

Sytuacja w tym czasie była niezwykle skomplikowana. Pełny obraz wypadków z tego okresu przynosi połączenie dwóch źródeł: Kroniki halicko-wołyńskiej oraz uzupełniającego ją Latopisu Woskreszeńskiego. W tym ostatnim czytamy, że w 1205 r. "Haliczanie gdy zabrali księcia swojego (Romana Mściśławowicza – A. J.) martwego, zanieśli go do Halicza i pochowali w Cerkwi Świętej Bogarodzicy, Haliczanie (następnie) całowali krzyż synowi jego Danielowi"¹⁴. Opis ten świadczy, że haliczanie po śmierci Romana Mściśławowicza nie tylko uznali Daniela za swego prawowitego władcę, lecz dopełnili ceremonii uznania nieletniego podówczas Romanowicza za prawowitego księcia Halicza¹⁵, akt ten był powtarzany kilka razy, między innymi

⁹ Był nim piastun Mirosław. Por.: *Ју-супови́ч А. Мирослав-пиастун і Мирослав Халицький в przekazach Kroniki halicko-wołyńskiej // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. – Львів, 2011. – Вип. 20: Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича. – С. 774–776.

¹⁰ Por.: *Ипатьевская летопись*. – Стб. 718. Czytamy tutaj, że wdowa po Romanie uczyniła radę z Mirosławem i z opiekunem.

¹¹ O. Pricak uważał, że Kosnjatyn Sirosławicz i Wołodysław Kormilicziczy byli na pierwszym (1174–1175) i drugim (1180–1184) wygnaniu Włodzimierza Jarosławowicza. Wówczas miało dojść do przyjaźni i zaciśnięcia stosunków między Igozem Światosławowiczem i jego synami a Włodzimierzem oraz jego kormilcem i jego synami: *Прицак О. Коли і ким було написане...* – С. 142–144. Por.: *Стефанович П. С. Отношения князя и знати в Галицком и Волынском княжествах до*

конца XII в. // *Средневековая Русь*. – Москва, 2007. – Т. 7. – С. 192–205.

¹² *Ипатьевская летопись*. – Стб. 718.

¹³ Por.: *Стефанович П. С. "Верность" в отношениях князя и дружины на Руси в XII–XIII в. // Древняя Русь: вопросы медиевистики*. – Москва, 2008. – № 1(31). – С. 77.

¹⁴ "Галичане взяша князя своего мертвца, и несоша и въ Галичь, и положиша и въ церкви святых Богородица, Галичане же целовавши крестъ къ сыну его Данилу": *Летопись по Воскресенскому списку // ПСРЛ*. – Москва, 2001. – Т. 7. – Стб. 112.

¹⁵ Z analogicznych sytuacji wynika, że księcia przybywającego objąć stolec książęcy witał biskup wraz z bojarami i innymi mieszkańcami miasta i następnie w katedrze dopełniano ceremonii. Książę usiadłszy na tronie przyjmował pokłony i całowania krzyża. W ten sposób biorąc Boga na świadka bojarzy zobowiązywali się służyć księciu i być mu posłusznym. Por.: *Летопись по Воскресенскому списку*. – Стб. 112, 117.

w 1211 r.¹⁶, po zdobyciu Halicza¹⁷. Kormiliczice zapewne powrócili, by przygotować grunt dla idących w tym czasie na Halicz Igorewiczów. W Latopisie Woskreszeńskim czytamy, że było "zamieszanie wielkie w ziemi (halickiej – A. J.)"¹⁸ i dlatego Romanowicze nie czekając odsieczy króla węgierskiego opuścili Halicz. Być może to zamieszanie było też zasługą opisywanej rodziny, która swoimi działaniami dywersyjnymi uszczupliła grono sprzymierzeńców Daniela i Wasylka wśród bojarów ziemi halickiej¹⁹. Narracja Kroniki halicko-wołyńskiej potwierdza tę hipotezę. Jak wynika z niej, rodzina ta była stronnikami Igorewiczów i to oni przekonali bojarów halickich, aby wezwać Włodzimierza i Romana, synów Igora Światosławowicza²⁰, po tym jak król węgierski wrócił do siebie, a Daniel i Wasylko wraz z matką bali się powrócić do niepewnego politycznie miasta²¹. Należy zwrócić uwagę, że matką Igorewiczów była Eufrozyna córka księcia halickiego Jarosława Włodzimierzowicza Ośmiomysła. Konflikt ówczesny między Kormiliczcami a Romanem Mściśławowiczem należy rozpatrywać z perspektywy dowodzenia praw do stolca halickiego. Idąc dalej tym tropem należy przypuszczać, że Wołodysław zgromadził wokół siebie bojarów popierających potomków Jarosława Ośmiomysła na tronie halickim²².

Zapewne po tym jak Włodzimierz Igorewicz zajął Halicz Wołodysław został jego tysięcynikiem. Służył mu przez dwa lata, aż do 1208 r.²³, czyli do momentu konfliktu księcia ze swoim bratem Romanem, który z pomocą węgierską zdobył Halicz²⁴, a brata zmusił do opuszczenia miasta²⁵. Roman rządzi tutaj do 1210 r., z krótką przerwą w 1208 r.²⁶, kiedy to najpierw książę Rościsław Rurykowicz zajął Halicz a dotychczasowego księcia wygnał, a następnie "tej jesieni został wygnany z Halicza Rościsław Rurykowicz, a Roman Igorewicz został posadzony z bratem (Światosławem²⁷ – A. J.)²⁸". Prawdopodobnie po 1208 r.

¹⁶ Грушевський М. Хронологія... – С. 10–11.

¹⁷ Ипатьевская летопись. – Стб. 726.

¹⁸ ...мятеж великъ въ земли...: Летопись по Воскресенскому списку. – Стб. 113.

¹⁹ Por.: Шараневичъ И. Исторія Галицко-Володимирской Руси. Отъ найдавнішихъ временъ до року 1453. – Львовъ, 1863. – С. 64–65.

²⁰ Ипатьевская летопись. – Стб. 718.

²¹ Por.: Летопись по Воскресенскому списку. – Стб. 113.

²² Por.: Зубрицкий Д. Исторія древняго Галицко-Русскаго княжества. – Львовъ, 1855. – Ч. 3. – С. 36.

²³ Грушевський М. Хронологія... – С. 8–9. Por.: Dąbrowski D. Dwa ruskie małżeństwa Leszka Białego. Karta z dziejów Rusi halicko-wołyńskiej i stosunków polsko-ruskich w początkach XIII wieku // Roczniki Historyczne. – 2006. – Т. 72. – С. 75–76.

²⁴ Por.: Włodarski B. Polityka ruska Leszka Białego. – Lwów, 1925 (Archiwum

Towarzystwa Naukowego we Lwowie, dz. 2: Historia-filozofia. – Т. 3). – С. 36.

²⁵ Ипатьевская летопись. – Стб. 719–720.

Por. pod r. 1208 w Latopisie Woskreszeńskim (Летопись по Воскресенскому списку. – Стб. 116) i "Moskiewskim Latopisnym swodie końca XV wieku" (ПСРЛ. – Москва, 2004. – Т. 25. – Стб. 107). XVII-wieczny "Latopis Hustyński" (ПСРЛ. – Москва, 2003. – Т. 40. – Стб. 111), który ma wstawki późniejsze i chronologicznie niepewny, opis ten umieścił pod 1209 r.

²⁶ Dąbrowski D. Dwa ruskie małżeństwa... – С. 75.

²⁷ Światosław w 1209 r. utracił Włodzimierz i pozostał bez działu, w wyniku wyprawy książąt polskich Leszka Białego i Konrada Mazowieckiego oraz książąt ruskich Aleksandra Bełskiego i Ingwara Mściśławowicza: Ипатьевская летопись. – Стб. 720; Грушевський М. Хронологія... – С. 9.

²⁸ " ...осени тоя же выгнаша изъ Галича Ростислава, а Романа Игоревича

Wołodysław jako zwolennik Włodzimierza Igorewiczca popadł w niełaszkę i chcąc zapewnić sobie i swojej rodzinie ochronę przed ewentualnymi represjami ze strony nowego władcy Halicza uaktywnił bojarów z nim związanych: Ilję Szczepanowicza, Jurija Witanowicza, Sudysława, Filipa i wielu innych. Niewykluczone, że elity halickie zorganizowały się w reakcji na napływ do księstwa halickiego bojarów czernihowskich, popieranym przez synów Igora Światosławowicza. W tej sytuacji postanowili usunąć niewygodnych władców ze stolca halickiego. Z ich inicjatywy Rościśław Rurykowicz opanował Halicz.

Opozycyjnie nastawieni do rządów Igorewiczów bojarzy, prawdopodobnie kierowani przez Wołodysława Kormiliczicza wysłali poselstwo do króla węgierskiego Andrzeja II. W 1210 r.²⁹ "Król Andrzej, gdy dowiedział się o bezprawiu i rokoshu halickim, wysłał Benedykta z wojami, a ten pochwycił Romana, który w tym czasie mył się w łaźni i odesłał jego do węgierskiej ziemi"³⁰. Okrucieństwo i rozwiążłość namiestnika na tyle raziła część bojarów halickich o zapatrywaniach "proruskich", że wezwali na pomoc księcia peresopnickiego Mściśława Jarosławowicza Niemego, którego przywitał na wzgórzu Ilja Szczepanowicz. Wyśmiał on księcia i doradził powrót tam skąd przybył³¹. Mściśław Jarosławowicz widząc, że ma za słabe poparcie wśród elit halickich powrócił do Peresopnicy.

Po nieudanej próbie obalenia Benedykta rękami księcia peresopnickiego, Haliczanie o zapatrywaniach "proruskich", nie widząc innej możliwości pozbycia się niechcianego namiestnika, posłali po Romana, Włodzimierza i Światosława Igorewiczów, którzy w 1211 r. zdobyli miasto. Od razu przystąpili do walki z niechętnymi im bojarami i latem 1211³² zabili ponad 500 spośród nich, w tym Ilję Szczepanowicza i Jurija Witanowicza³³. Nawet jeżeli liczba jest przesadzona i mamy do czynienia z bojarami popierającymi "prowęgierską" politykę Wołodysława Kormiliczicza i być może z częścią bojarów wspierających rodzimych książąt, ale nie aktualnie rządzących, to i tak zaistniała sytuacja w sposób obrazowy przedstawia nam wpływy piatunowica i osób go wspierających.

Wołodysławowi udało się uniknąć rzezi, jaką urządzili bojarom Igorewicze. Wraz z Sudysławem i Filipem³⁴, którym jak można wnioskować z narracji przewodzi, uciekł na Węgry. Tam prosił Andrzeja II, by im dał księcia Daniela Romanowicza, "pochodzącego z Halicza, żebyśmy z nim odebrali Halicz Igorewiczom"³⁵. Król dał im wojsko wraz ze swoimi

посадиша съ братомъ": Летопись по Воскресенскому списку. – Стб. 117. Por.: *Dąbrowski D.* Dwa ruskie małżeństwa... – S. 76. Informacje te powtarza: *Московский летописный свод...* – Стб. 108.

²⁹ *Грушевський М.* Хронологія... – С. 10–11.

³⁰ "Андреи же и король уведивъ безаконье Галичкое и мятежь, и посла Бенедикта со воими и я Романа в бани мьюющая, и посла и во Угры": *Ипатьевская летопись.* – Стб. 721–722. Należy pamiętać, że król węgierski występował w tym konflikcie jako obrońca testamentu

Romana Mściśławowicza i opiekun prawowitych następców.

³¹ *Ипатьевская летопись.* – Стб. 22.

³² *Грушевський М.* Хронологія... – С. 10–11.

³³ *Ипатьевская летопись.* – Стб. 723–724.

³⁴ *Isydor Szaraniewicz* nazywał ich agitatorami miejskimi: *Шараневичъ И.* История Галицко-Володимирской Руси. Отъ найдавейшихъ времянь до року 1453. – Львовъ, 1863. – С. 71.

³⁵ "...даи намъ отчича Галичю Данила, ать с нимъ приимемъ и от Игоричевъ": *Ипатьевская летопись.* – Стб. 724.

województwami³⁶. Wołodysław w samej kampanii odegrał znaczącą rolę, przekonał mieszkańców Przemyśla do poddania grodu³⁷. Wyprawa zakończyła się powieszeniem w 1211 r.³⁸ Romana i Światosława Igorewiczów. Szczegółowa analiza latopisów pokazuje, że rzezi uniknął Włodzimierz Igorewicz³⁹. Prawdopodobnie ocalenie najstarszego Igorewicza, było efektem zażytych jego stosunków z Wołodysławem Kormilicziczem jeszcze z wcześniejszych czasów.

Bezpośrednim skutkiem wyprawy było osadzeniem Daniela Romanowicza na stolcu halickim⁴⁰. Wołodysław miał być doradcą młodego władcy i jego matki, która chciała sprawować samodzielne rządy w imieniu nieletniego syna. Zapewne to właśnie z nim należy utożsamiać Wołodysława Halickiego występującego w Latopisie Chlebnikowskim, a pominiętego w wersji Kroniki halicko-wołyńskiej zawartej w Latopisie Hipackim, który uczestniczył w intronizacji Daniela Romanowicza na stolcu halickim w cerkwi pod wezwaniem Świętej Bogarodzicy Zawsze Dziewicy Maryi⁴¹. Wołodysław doprowadził do wyeliminowania wdowy po Romanie Mścisławowiczów z rządów w Haliczu, zmuszając ją do opuszczenia jesienią 1211 r.⁴² miasta. W rezultacie zaczął sprawować rządy regencyjne⁴³. Matka Daniela udała się do Bełza i skontaktowała się z królem węgierskim, z którego pomocą pod koniec 1211 lub na początku 1212 r.⁴⁴ zdobyła Halicz i pochwyciła Wołodysława, przewiezionego następnie na Węgry⁴⁵. Jawońd i Jaropełk, ściśle współpracowali z Wołodysławem uciekli do Peresopnicy, gdzie skontaktowali się z księciem Mścisławem Jarosławowiczem.

Kronikarz relacjonując wydarzenia stara się negatywnie nastawić czytelnika do Wołodysława. Jednak trudno oprzeć się wrażeniu, że autor Kroniki halicko-wołyńskiej nie wie jaki los spotkał piastunowica na dworze Arpadów, zaś jego tekst ma posłużyć jako nauka dla buntujących się bojarów przeciwko władzy Romanowiczów. Niewykluczone, że z Halicza najstarszy Kormiliczic został w 1211 lub 1212 r. przewieziony pod strażą na Węgry, o czym świadczy reakcja jego współpracowników Jawońda i Jaropełka, którzy czując zagrożenie udali się do Peresopnicy. Na miejscu przekonali peresopnickiego władcę,

³⁶ Рог.: *Беликова Т. В.* Княжеская власть и боярство Юго-Западной Руси в XI – начале XIII вв. (мрs: Ленинградский орденa Ленина и ордена Трудового Красного Знамени государственный университет имени А. А. Жданова, УДК 947.027). – Ленинград, 1990. – С. 73–74.

³⁷ *Ипатьевская летопись*. – Стб. 724.

³⁸ *Грушевський М.* Хронологія... – С. 11.

³⁹ Рог.: *Гуцин О.* Вступ чернігівських Ольговичів у боротьбу за галицько-волинську спадщину. Трагедія Ігореви́чів // "Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції". Міжнародна наукова конференція, Галич, 19–21 серпня 1993 р. Тези доповідей та повідомлень. – Львів, 1993. – С. 96–97,

прzeprowadza szczegółową analizę wszystkich latopisów, które o tym incydencie wspominają i dochodzi do konkluzji, że powieszeni zostali tylko Roman i Światosław Igorewicz. Рог.: *Пріцак О.* Коли і ким написано... – С. 150–151.

⁴⁰ Рог.: *Шараневич И.* Історія... – С. 72.

⁴¹ *Zob.: Ипатьевская летопись*. – Стб. 726. Рог.: *Галицко-волинская летопись. Текст, комментарий, исследование / Ред. Котляр Н. Ф.* – Санкт-Петербург, 2005. – С. 82.

⁴² *Гуцин О.* Вступ... – С. 11. Рог.: *Шараневич И.* Історія... – С. 72.

⁴³ *Беликова Т. В.* Княжеская власть... – С. 77–78.

⁴⁴ Там же. – С. 11–12.

⁴⁵ Рог.: *Шараневич И.* Історія... – С. 73.

aby uderzył na Halicz⁴⁶. Pierwsze uderzenie poszło na Busk, zaś ostrzeżona wdowa po księciu Romanie Mściśławowiczu i jej otoczenie opuściła Halicz. Ostatecznie miasto zostało zdobyte w 1212 r.⁴⁷

Sam pobyt Wołodysława jak wynika z dalszej narracji *Kroniki halicko-wołyńskiej* musiał być owocny i obfitować w liczne kontakty z miejscowymi elitami oraz samym królem. Ten szybko zorientował się, że jego więzień ma znaczne wpływy w ziemi halickiej i dzięki niemu może łatwiej opanować ten teren. Trudno oprzeć się wrażeniu, że akcja Jawołoda i Jaropeka miała pomóc Wołodysławowi. Pokazała ona pozycję Kormilicziczów w Haliczu, a w konsekwencji uświadomiła Arpadom, że poparcie Wołodysława jest bezcenne, jeżeli chcą utrzymać miasto i całe księstwo. Kormiliczicz może przebywać w więzieniu, ale posiada jeszcze znaczne wpływy w ziemi halickiej. Owa intryga wpłynęła zapewne bezpośrednio na uwolnienie Wołodysława i zawarcia jakiegoś porozumienia między królem węgierskim a nim.

Za taką interpretację świadczą wydarzenia z początku jesieni 1213 r.⁴⁸ Wówczas król Andrzej II wypuścił Wołodysława⁴⁹ i zamierzał wyprawić się ponownie na Halicz, zdobyty w 1212 r. przez księcia Mściśława Jarosławowicza peresopnickiego⁵⁰. Z powodu rokoszu, który wówczas powstał na węgierskiej ziemi Andrzej II zrezygnował z osobistego udziału⁵¹ i wysłał ze swoim

⁴⁶ Ипатьевская летопись. – Стб. 728.

⁴⁷ Грушевський М. Хронологія... – С. 12.

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ I. Szaraniewicz uważał, że Wołodysław uciekł z więzienia i buntownikami węgierskimi i udał się do Halicza. Wniósł o to na tej podstawie, iż "Воладиславу же ехавшу на передь съ всеми Галичаны": Шараневичъ И. Исторія... – С. 73. Przypuszczenie byłoby zgodne z opisem zawartym w "Latopisie Hustyńskim": Густынская летопись. – Стб 113. Jest to jednak źródło późne, gdyż powstałe w XVII wieku. Pierwsze wydanie tego latopisu było w 1843 r. i składało się z autografu z 1670 r. i innych spisów jako warianty. Źródło zawiera informacje od wczesnych dziejów Rusi do 1515 r. Lata 1516, 1582 i 1588 noszą charakter dopisek. Zawiera materiał do dziejów południowo-zachodniej i północno-wschodniej Rusi, a także Litwy, Polski i krajów zachodnich. Latopisarz wykorzystywał zarówno ruskie latopisy, jaki i kroniki bizantyjskie, polskie oraz węgierskie. Duża część tekstu została przepisana z licznymi zmianami i modyfikacjami z hipackiej lub chlebnikowskiej redakcji. Dlatego też źródło to jest bałamutne. Por.: Муравьева Л. Л. О русском северовосточном источнике Густынской летописи // Культура славян и Русь. – Москва,

1998. – С. 215–216, 224–225.

⁵⁰ Грушевський М. Хронологія... – С. 12. Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь. – С. 413–414. Autor uważa, że w uwolnieniu Wołodysława z więzienia byli zainteresowani możni węgierscy, którzy zapewne w przyszłości liczyli na poszerzenie swych wpływów i majątków o ziemię halicką.

⁵¹ W czasie buntu elity węgierskiej została zabita żona Andrzeja II Gertruda przez bana chorwackiego Benedykta, o czym piszą niemieckie kroniki. "1213 regina Ungariae interfecta est": Annalium Pragensium, pars I / Wyd. Rudolfo Koepke D. // Monumenta Germaniae Historica, Scriptorum. – Hannoverae, 1851. – T. 9. – S. 170). "1213 Gertrudis regina Ungariae, filia ducis Meranie, occiditur": Continuatio Garstensis / Wyd. Wattenbach W. // Ibidem. – S. 595. "1213 Ungarorum meliores armata et violenta manu contracta In odium Teutonicorum reginam occidunt": Annales Gotwicenses / Wyd. Wattenbach W. // Ibidem. – S. 602. "1213 Gertrudis regina Ungarie occiditur campestri tentorio, 4 Kalendas Octobris, quod fratri suo cardinali patriarche Aquilegensis uxorem Bantzi procaverat, qui teutonice Prenger vocatur": Continuatio Praedicatorum Vindobanensium / Wyd. Wattenbach W. // Ibidem. – S. 726.

wojskiem Wołodysława. Książę peresopnicki, gdy dowiedział się o tym wszystkim opuścił Halicz. Kormiliczicz tymczasem mając poparcie mieszkańców Halicza wszedł do miasta bez większych problemów i objął rządy namiestnicze⁵². Król węgierski pozostawił mu do dyspozycji oddział Węgrów i Czechów⁵³, z którymi w 1213 lub na początku 1214 r.⁵⁴ stawił czoło koalicji polskiego księcia Leszka Białego i książąt ruskich⁵⁵. Wyprawa zakończyła się zachowaniem *status quo*, ale oznaczała równocześnie koniec przewodniej roli rodu Kormilicziczów. Król węgierski w odpowiedzi na atak na ziemię zarządzaną przez jego namiestnika wyprawił się na Leszka Białego. “Leszek wysłał posła swojego wojewodę Pakosława Lasocica⁵⁶, z tymi słowami: “Nie przystoi bojarowi rządzić w Haliczu, niech syn twój weźmie za żonę córkę moją i posadźmy ich w Haliczu”. Spodobała się królowi (Andrzejowi) rada Pakosława. Spotkał się (w 1214 r. – A. J.⁵⁷) z Leszkiem w Spiszu⁵⁸ i wziął córkę jego dla swojego syna. Król wysłał (ludzi) do Halicza, aby ci schwytali Wołodysława i go uwięzili. I ten w więzieniu umarł⁵⁹. Rządami swoimi wyrządził wiele zła swojemu rodowi i dzieciom swoim, ponieważ wszyscy książęta nie pomagali jego dzieciom”⁶⁰.

“Regina Ungarorum, sponso expeditionem contra Ruthenos movente, a comite quodam Petro trucidatur, qui et ipse subsequenti nocte in ultione sceleris cum alias iugulatur. Cui episcopus de Gran misit in epistola; Reginam occidere nolite timere bonum est, et si omnes consenserint non ego contradico”: *Annales sancti Rudberti Salisburgense* / Wyd. Wattenbach W. // *Ibidem*. – S. 780.

⁵² Ипатьевская летопись. – Стб. 729. Por.: Holly K. Kňazná Salomea a uhorsko-poľské vzťahy v rokoch 1214–1241 // *Historický časopis*. – Bratislava, 2005. – R. 53, n 1. – S. 6. W literaturze przedmiotu uważa się, że Wołodysław przejął nie rządy namiestnicze, lecz bezpośrednie jako książę-bojar. Nikołaj Daszkiewicz uważał, że Wołodysław Kormiliczicz rządził w Haliczu jako książę, król Węgierski zaś z nim współpracował jeszcze, kiedy był w więzieniu. Świadczyć o tym ma fakt, że po zajęciu Halicza nie wojował z nim. Wołodysław zatem rządził w Haliczu za wiedzą i zgodą Andrzeja II: *Дашкевич Н. П. Княжение Даниила Галицкого по русским и иностранным источникам*. Киев, 1873. – С. 46–47. Literaturę zobacz w: *Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь*. – С. 408–417.

⁵³ O tym, że przy Wołodysławie byli Węgrzy świadczy opis oblężenia Halicza przez koalicję Leszka Białego z książętami ruskimi: “Jaropek i Jawołod zamknęli się w Haliczu, a Wołodysław wyszedł ze swoimi

Węgrami i Czechami, połączyć się z haliczanami”: *Ипатьевская летопись*. – Стб. 730. I. Szaraniewicz uważał, że były to najęte oddziały: *Шараневич И. История...* – С. 73.

⁵⁴ Грушевський М. Хронологія. – С. 13.

⁵⁵ Ипатьевская летопись. – Стб. 730.

⁵⁶ Por.: *Włodarski B. Salomea królowa halicka // Nasza Przeszłość*. – 1958. – Nr 5. – S. 66; *Holly K. Kňazná Salomea...* – S. 7.

⁵⁷ Грушевський М. Хронологія... – С. 13.

⁵⁸ Por.: *Котляр Н. Ф. Дипломатия Южной Руси. – Санкт-Петербург, 2003*. – С. 131–132. W 2003 r. ukazała się praca zbiorowa poświęcona zjazdowi w Spiszu. Por. *Procházková N. Koloman Haličský na Spiši pred rokom 1241 // Terra Scepusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu*. – Wrocław, 2003. – S. 243–249; *Klatý M. Uhri, Uhorsko a Spiš v haličskej kronikárskej tradícii. Kultúrno-antropologická analýza “Haličsko-volynského latopisu” // Ibidem*. – S. 251–268.

⁵⁹ *Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь*. – С. 417–418.

⁶⁰ “Лестько же посла посла своего Лестыча и Пакослава воеводу, рекыи: “не есть лепо боярину княжити в Галичи, но поими дщерь мою за сына своего Коломана и посади и в Галичи”. Улюби же король свето съ Пакославом и сняя съ Лестькомъ во Зъпиши, и поя дщерь его за сына си, и пославь и я Володислава в Галичи заточи, и в томъ заточеньи умре,

Przekaz jednoznacznie wskazuje na uzurpację Wołodysława, jednak bardziej prawdopodobne wydaje się, że najstarszy Kormiliczicz jako urzędnik króla węgierskiego został po prostu przez niego odwołany. Prawdopodobnie, gdyby było inaczej zdjęcie Kormiliczicza ze stanowiska zakończyłoby się interwencją zbrojną⁶¹, czego nie omieszczałby zapisać kronikarz.

Niektórzy badacze na podstawie czasownika "княжити" (dosłownie sprawować rządy książęce) użytego w wyżej cytowanym tekście doszli do wniosku, że Wołodysław przez uzurpowanie sobie praw książęcych, stał się księciem ziemi halickiej⁶². Samo słowo "княжити", "вокняжилъся" pojawia się w Kronice halicko-wołyńskiej w odniesieniu do jeszcze jednego bojara – Dobrosława Sudicza⁶³, który wykorzystując zawieruchę po najeździe mongolskim uzurpował sobie urząd wojewody i bez zgody księcia wyznaczał urzędników dla ziemi halickiej oraz dysponował jej terenem jak swoim, formalnie uznając zwierzchnią władzę Daniela Romanowicza⁶⁴. Zapewne podobnie było z Wołodysławem, posiadającym spore ambicje i możliwości, mogące razić dwory ościenne. Nie zerwał jednak zależności węgierskiej. Potwierdzeniem tego przypuszczenia jest fakt, że do odwołania Wołodysława Andrzej II nie wysłał armii, lecz swoich ludzi. Piastunowic prawdopodobnie ze wszelkimi honorami przyjął wysłanników władcy węgierskiego i wraz z nimi udał się na Węgry. Andrzej II potraktował Wołodysława jak podległego mu urzędnika. Określenie "княжити" oraz informacja o jego śmierci w więzieniu zostały prawdopodobnie celowo umieszczone w tekście, aby negatywnie nastawić współczesnego czytelnika do piastunowica. Termin ten przypisany bojarowi wskazuje na uzurpację⁶⁵. Hipotezę potwierdzają dwa dokumenty węgierskie z 1218 r. i 1232, z których wynika, że Wołodysław żył na Węgrzech i tam też zmarł między 1231 a 1232 r.⁶⁶

нашедь зло племени своємуо и детемь своимь, княжения деля вси бо князи не призряхоу детии его": Ипатьевская летопись. – Стб. 730–731.

⁶¹ Por.: Головки О. Б. Галицький період діяльності князя Мстислава Мстиславича Удатного // Україна в Центрально-Східній Європі (з найдавніших часів до кінця XVIII ст.) – Київ, 2007. Вип. 7. – С. 72–73.

⁶² Por.: Беликова Т. В. Княжеская власть... – С. 81–82. Lit. zob. w: Майоров А. В. Галицко-Волынская Русь. – С. 408–417.

⁶³ Ипатьевская летопись. – Стб. 789.

⁶⁴ Por. Грушевський М. Галицьке боярство XII–XIII в. // Його ж. Твори: У 50 т. – Львів, 2004. – Т. 6: Серія "Історичні студії та розвідки (1895–1900)". – С. 439.

⁶⁵ О. Prіcак uważał, że na Wołodysława została rzucona pierwsza polityczna anatemna na Rusi: Пріцак О. Коли і ким написано... – С. 152, 159–160.

⁶⁶ Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Inde ab anno DCCCV usque ad anno MCCXXXV / Red. Marsina R. – Bratislava, 1971. – Т. 1. – Nr 229, 394. – S. 179–180, 281–282. Jeszcze Włodzimierz Paszuto zauważył, że w 1218 r. "Ladislao Rutheni" którego powiązał z Wołodysławem Kormilicziczem, otrzymał winnice w Pagran od Andrzeja II: Паушто В. Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – Москва, 1950. – С. 141. Mirosław Wołoszczuk wskazał na jeszcze jeden dokument z r. 1232, z którego wnioskuje, że Wołodysław zmarł między 1231 a 1232 r. Czytamy w nim "...quosdam homines de villa Pagran, in comitatu Nitriensi commorantes, olim tempore bone memorie Iohannis Strigoniensis archiepiscopi, mortuo Rutheno Ladislao...": Волощук М. Володислав Кормильчич: венгерская бытность 1214–1232 г. // Древняя Русь: вопросы медиевистики – Москва, 2009. – № 3(37). – С. 19–20.

* * *

Wołodysław, jak wynika z narracji Kroniki halicko-wołyńskiej, pochodził z Halicza, w okolicach którego posiadał dobra. Być może jego majątek był porównywalny z tym jakim dysponował Sudysław⁶⁷. Z dokumentów węgierskich dowiadujemy się, iż dożywotnio została mu nadana winnica w Pagran.

Trudno określić kiedy rozpoczął swoją działalność polityczną. Za rządów księcia Romana Mściślawowicza⁶⁸ był już aktywnym uczestnikiem życia wspólnoty halickiej, o czym może świadczyć wypędzenie go przez syna Mściśława Izjasławowicza. Prawdopodobnie pierwsze kroki stawiał jeszcze za życia Jarosława Włodzimierzowicza Ośmiomyśla. Po jego śmierci związał się z księciem Włodzimierzem Jarosławowiczem. Z powodu przymusowej banicji za czasów rządów Romana Mściślawowicza w księstwie halickim, Wołodysław udał się na dwór czernihowski, gdzie znalazł schronienie. Tutaj być może nawiązał kontakty z miejscową elitą. Działał na rzecz synów Igora Światosławowicza zapewne do 1208 r. Po tym okresie zaczął wspierać działania węgierskie w uzyskaniu Halicza. Być może po 1214 r. przeszedł na emeryturę polityczną, pozostając jako doradca w sprawach halickich.

Jak wynika z powyżej przeprowadzonej analizy Wołodysław był jednym z najbardziej wpływowych bojarów halickich pierwszej dekady XIII w. Jego wysoką pozycję, mimo, że w negatywnej wymowie, potwierdzają również źródła. Służba urzędnicza Wołodysław w latach 1213–1214 celowo została nazwana przez kronikarza słowem: “knjažiti” by w ten sposób zdyskredytować Kormiliczicza w oczach współcześnie żyjących osób. Dosłowne zaś interpretowanie przez badaczy słów Kroniki halicko-wołyńskiej z równoczesnym przemilczeniem źródeł węgierskich sprawiła, że owo słowo “knjažiti” posłużyło im do awansowania namiestnika na księcia.

Варшавський університет

⁶⁷ Ипатьевская летопись. – Стб. 758.

⁶⁸ O. Pricak uważał, że to właśnie Wołodysław namówił Romana Mściślawowicza, aby ten wyprawił się na Leszka Białego w 1205 r.: *Прицак О. Коли і ким написано...* – С. 150. Wnioskował to na podstawie fragmentu Kroniki halicko-wołyńskiej w którym czytamy “Богу же бывшю поспешнику: Лестко не помяну вражды, но с великою честью приятровъ свою и детяте, сожаливъ си и рече, яко: “Дьяволь естъ вовергль вражду сию межи нами”. Бе бо Володиславъ леста межи има и зазоръ имея любви его”: *Ипатьевская летопись. – Стб 719.* Hipoteza ta jest jednak mało prawdopodobna tym bardziej, że Kormiliczicze zostali, jak podaje kronikarz, przez Romana Mściślawowicza wypędzeni, zaś omawiany fragment dotyczy Władysława Laskonogiego. Por.:

Włodarski B. *Polityka...* – S. 26–27; *Idem.* *Poliska...* – S. 27–28; *Sielicki F.* *Kontakty polsko-ruskie w swietle zrodeł XIII wieku // Studia Polono-Slavica-Orientalia. Acta Litteraria.* – Warszawa, 1974. – T. 1. – S. 53; *Szambelan Z.* *Najazdy ruskie na Ziemię Sandomierską w XII wieku // Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica.* – 1989. – Nr 36. – S. 8–9; *Pleszczyński A.* *Fundacja opactwa klarysek w Zawichoście w 1245 roku a aspiracje polityczne Bolesława Wstydlivego // Klasztor w państwie średniowiecznym i nowożytnym / Red. Derwich M., Pobóg-Lenartowicz A.* – Wrocław; Opole; Warszawa, 2005. – S. 179–180, 186–190; *Jusupović A.* *Tak zwany “Latopis Połocki” w przekazie Wasilija Tatišceva. Rola Drohiczyzna w kontaktach polsko-ruskich drugiej połowy XII wieku // Studia Źródłoznawcze.* – Warszawa, 2007. – T. 45. – S. 29–30.